

Ігор БРИНДАК

Одна з останніх проблем нашої держави і суспільства – це нова українська еміграція. Від часу проголошення незалежності України велика кількість її громадян виїжджає за кордон найчастіше в пошуках роботи, хоча бувають й інші причини. Це кладе нові виклики не тільки перед державною владою та громадськими організаціями, але й перед Церквою, адже виникає потреба душпастирської опіки цих людей. Однак слід пам'ятати, що Українська Греко-Католицька Церква має відповідний історичний досвід такої діяльності. Настав час згадати найвизначніших осіб і події, які стосуються такого досвіду.

Важко простежити початки української еміграції. Історія зафіксувала імена деяких українців, котрі здобули визнання і славу на чужині, а це: і дочка князя Ярослава Мудрого Анна, котра стала королевою Франції, і дружина німецького імператора Євпраксія, і жінка турецького султана Роксолана, а також ректор Болонського університету Юрій Дрогобич, і герой оборони Відня 1783 року Юрій Кульчицький та інші. Але такі історичні факти не були масовою еміграцією. Перший численний виїзд українців на заробітки, як гласить історія, відбувся в час Тридцятилітньої війни (1818-1848 рр.). Ця часова віха мало досліджена вітчизняною історіографією. Більшість людей про неї зовсім нічого не знають. Втім різні європейські джерела зафіксували перебування величезної кількості наших земляків, в першу чергу козаків, у різних європейських військах як найманців. Щоправда після війни більшість з них поверталась додому. Після Полтавської битви 1709 року з'явилася перша українська політична еміграція. Це був виїзд за кордон прибічників гетьмана Івана Мазепи. Дехто з них здобув визнання в чужих країнах, наприклад, генерал французької армії Григор Орлик був сином автора першої української конституції.

У цих перших українських діаспорах спеціальної душпастирської опіки не здійснювалось, принаймні про неї немає відомостей. Нова хвиля української еміграції почалася в кінці XIX століття. Якщо з теренів підросійської України люди в пошуках кращого життя здебільшого виїжджали на Далекий Схід, то з тієї частини нашої країни, яка входила до складу Австро-Угорщини (Галичина, Закарпаття та Буковина), люди найчастіше вирушали за океан: у США, Канаду, Бразилію, Аргентину. Саме на цю хвилю еміграції звернено увагу в цій статті.

Здебільшого наші земляки виїжджали з рідних теренів у пошуках праці, позаяк в рідних краях було дуже важко знайти роботу і відповідний заробіток. За океаном вони стикалися з такими ж проблемами, які й у наш час трапляються із заробітчанами за кордоном, а це: шахрайство, работоргівля, важкі, нелюдські умови праці тощо. Окрім того, оточення було чужим: і за мовою, і за культурою. Серед українських заробітчан розпочали активну проповідницьку діяльність різноманітні релігійні організації, протестантські церкви, місіонарі Російської Православної Церкви. Останні не тільки спонукали українців переходити в російське православ'я, але й поширювали москвофільські погляди та провадили відповідну діяльність. В результаті багато українців на чужині приймали латинський обряд, ставали римо-католиками, бо в околицях, де вони жили і працювали, не було українського храму. Всі ці проблеми

загалом постали перед тодішнім проводом Української Греко-Католицької Церкви. Першим, хто перейнявся проблемами українських греко-католиків за океаном, був митрополит Сильвестр Сембратович. Саме з його благословення 1884 року виїхав у США перший український греко-католицький священник о. Іван Волянський. Згодом за ним послідували інші. Невдовзі, 1898 року, у США емігранти з Галичини утворили Братство святого Андрія Первозванного, а переселенці із Закарпаття – Братство святих Кирила і Методія. Обидва братства працювали для збереження національно-культурної та релігійно-обрядової самобутності українців у чужій країні. Попри все взаємини між вихідцями з цих двох українських регіонів не були досить близькими і приятними. В Бразилії, натомість, 1897 року з'явився місійний осередок отців-василіян. Його очолював о. Степан Кизима. В Канаді ж з 1902 року василіянську місійну діяльність очолював о. Іван Філяс.

Згадуючи про місіонерське душпастирство серед заробітчан, не можна оминати увагою ще один важливий факт, а саме: зацікавлення проблемами наших земляків не тільки українських єрархів, але й иноземців. В першу чергу, йдеться про бельгійських отців-редемптористів (Чин Найсвятішого Ізбавителя). Довідавшись про наших емігрантів в Америці, редемптористи з Бельгії вивчили українську мову, наш обряд і поїхали душпастирювати серед українців Канади і США. Варто зауважити, що вони робили не менше зусиль для збереження самобутності переселенців, аніж місіонери з України. Місійну діяльність редемптористів очолював бельгієць о. Акілле Деляре. У 1913 році редемптористів з Бельгії було запрошено в Галичину, де вони заснували східну гілку Чину Найсвятішого Ізбавителя (редемптористів).

Попри все слід визнати, що здебільшого тодішня римо-католицька єрархія, особливо в США, не виявляла належного розуміння українського християнського обряду. З цієї причини багато представників українського духовенства виступали за утворення окремої єрархічної структури для українських греко-католиків в діаспорі. На той час це не передбачувалось церковними канонами, а тому стало складним і незвичним питанням. Таким чином, греко-католицькі священники, котрі приїжджали на служіння в Америку, підлягали під юрисдикцію римо-католицької єрархії.

Поштовх для розвитку цієї справи дав митрополит Андрей Шептицький. На його прохання у 1907 р. Папа Римський Пій X іменував першого єпископа для українців греко-католиків у США Сотера Ортинського, а в 1912 р. – першого єпископа для українців Канади Микиту Будку, майбутнього мученика нашої Церкви. На початках ці архиереї не мали окремих єпархій, а вважались єпископами-помічниками римо-католицьких єпископів. З часом папа Пій X підпорядкував українських єрархів безпосередньо Ватикану і надав їм окремі єпархії. Такі дії папи викликали незадоволення серед частини американського єпископату, але згодом вони погодилися.

Повернімось до особи митрополита Андрея Шептицького. Варто зазначити, що жоден з попередників цього великого митрополита не зробив так багато для українських емігрантів, як він. Окрім поставлення єпископів в Америку, за його ініціативою у 1907 р. в Галичині виникла українська філія Товариства святого архангела Рафаїла. Це товариство виникло в Австрії, а його завданням було не намовляти людей до еміграції,

але допомагати тим, які вже мали бажання виїхати. Допомога ця, в першу чергу, полягала в пошуках житла та роботи, запобіганні обману шахраями та работорговцями, а також у створенні можливості підтримки зв'язків з рідними та близькими в Україні. З 1911 року Товариство святого архангела Рафаїла видавало часопис українською мовою «Емігрант». Слід зауважити, що Андрей Шептицький став першим українським митрополитом, котрий особисто відвідав українські поселення у США та Канаді (1910 р.), в Бразилії та Аргентині (1922 р.), а також у Західній Європі (1923 р.) .

А тепер застанемось над працею тих визначних осіб, котрі за ініціативою митрополита Андрея Шептицького стали першими українськими єпархами на американському континенті. Завдяки невтомному служінню єпископів Сотера Ортинського, Микити Будки та їх наступників у США та Канаді почало впорядковуватись духовне й культурне життя української діаспори: засновувались нові парохії, товариства та організації, друкувались часописи, відкривались сиротинці, в яких переважно працювали черниці. До того ж, значно послабився вплив москвофільства та зменшилось число випадків переходу українських греко-католиків на латинський обряд, а владика Сотер Ортинський допоміг емігрантам з Галичини і Закарпаття у США порозумітися. Втім активна душпастирська та громадська діяльність двох українських єпископів викликала невдоволення в певних колах. Вони стали постійним об'єктом наклепницьких і брутальних нападів з боку москвофільської преси. Ці наклепи і паплюження стали причиною передчасної смерті владика Сотера Ортинського (1916 р.; на той час він мав лише 50 років). А єпископ Микита Будка через інтриги противників у 1927 році був змушений повернутись в Галичину, а після Львівського псевдособору загинув у радянських концтаборах. Проте посіяне ними зерно зійшло – перші єпархії не залишилися порожніми, утворилися не лише нові єпархії, а навіть митрополії, і завдяки цьому життя української діаспори за океаном не позбавлене духовної опіки .

Згадавши про початки структур УГКЦ в Америці, не слід забувати, що не тільки емігранти отримували допомогу з України – укріпившись, вони надавали допомогу своїм братам на Батьківщині. Особливо це виявлялось в час Першої світової та українсько-польської воєн. Саме в еміграції збирали кошти та різні речі на допомогу галичанам. В час голодомору 1932-1933 рр. українське духовенство в діаспорі відкривало світові страшну правду про жахливі події в підрядянській Україні. Після Другої світової війни греко-католицький єпископ Іван Бучко рятував українських репатріантів від примусової депортації в СРСР. А коли впала залізна завіса, вийшла з підпілля УГКЦ, саме тоді з діаспори було простягнуто руку допомоги, і то не лише матеріальної – багато священників приїздило з-за кордону для налагодження церковного життя в Україні.

Як бачимо, досвід еміграційного душпастирства в історії Української Греко-Католицької Церкви немалий. Останніми роками виникла нова хвиля еміграції – сучасне заробітчанство, а разом з нею – нові виклики для душпастирського служіння. Це тема для окремого розгляду, проте її не можна відокремлювати від попереднього історичного досвіду.

І. Бриндак. З історії еміграційного душпастирства // Слово № 3-4 (37) (2008-2009) с. 4-7